

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІМПЕРАТИВИ, ПРИНЦИПИ, КРИТЕРІЇ

РЄПІН Кирило

аспірант кафедри бізнес-економіки та підприємництва,
Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0002-8741-5342>

У статті обговорюються імперативи, принципи та критерії екологічної політики в Україні. Методологією статті обрано інтегровані, еволюційні та практико-орієнтовані підходи, порівняльні дослідження, методи аналізу та синтезу. Розглядаються ключові елементи екологічної політики України, які включають: захист природних ресурсів, біосфери та екосистеми; зниження забруднення; виконання завдань щодо зменшення викидів в атмосферу; мінімізацію забруднення водних та ґрунтових ресурсів; енергетичну ефективність та експлуатацію технологій енергопостачання у стратегії зростання доходів енергетичних підприємств; реалізацію стратегічних планів відповідно до потреб майбутніх поколінь; мінімізацію негативних впливів на довкілля; співробітництво зацікавлених організацій. Зроблено висновок, що екологічна політика України на основі нормативного підходу забороняє використання небезпечних речовин; націлює зменшення викидів накопичень сміття; тягне за собою штрафи, санкції; визначає права та обов'язки природокористувачів. У міжнародному порівнянні звертається увага на екологічні імперативи, принципи та критерії; нормативні та економічні вимоги сталого розвитку; удосконалення нормативів, стандартів та норм. Нормативний підхід стає інструментом реальної реалізації українського законодавства. Підбито підсумки, що спектр нормативно-економічних інструментів формулює концептуальну основу реалізації екологічної політики України. Екополітика України спирається на нормативні та економічні імперативи, принципи та критерії. Для удосконалення екополітики України має бути вирішено цілий спектр правових та організаційних завдань.

Ключові слова: екологічна політика; довкілля; екологічний імператив; стійкий розвиток; нормативний підхід; екологічне підприємництво.

UKRAINE'S ENVIRONMENTAL POLICY: IMPERATIVES, PRINCIPLES, CRITERIA

RIEPIN Kyrilo

Kyiv National Economic University named after Vadym Getman

The article discusses the imperatives, principles and criteria of environmental policy in Ukraine. Integrated, evolutionary and practice-oriented approaches, comparative studies, methods of analysis and synthesis are chosen as the methodology of the article. The key elements of Ukraine's environmental policy are considered, which include: protection of natural resources, biosphere and ecosystem; reduction of pollution; fulfillment of tasks to reduce emissions into the atmosphere; minimization of pollution of water and soil resources; energy efficiency and exploitation of energy supply technology in the strategy of increasing the income of energy enterprises; implementation of strategic plans in accordance with the needs of future generations; minimization of negative effects on the environment; cooperation of interested organizations. On a global scale, the relevance of environmental management is growing. International environmental policy has been carried out since the 1970s of the 20th century in order to eliminate the problems of environmental pollution and optimize the methodology of monitoring the ecosystem. World practice has put forward effective methods for evaluating the environmental strategy and evaluating the level of environmental pollution taking into account the «PIGU» tax per unit of the organization's products, which compensates for the negative external impact, and taking into account the tools of economic analysis. Ukrainian directives were not studied in international approaches to the assessment of ecological development, and no measures were taken for international implementation. Lawmakers in Ukraine are discussing the problem of the environmental law system, the regulations of which contain certain regulatory and legal documents. Ukraine's environmental policy is based on regulatory and economic imperatives, principles and approaches. In order to reform the environmental legislation of Ukraine, it is necessary to solve a number of organizational and legal tasks. The global practice of ecopolitics uses legal instruments on the basis of the «polluter pays» principle, and financial resources for reducing emissions are implemented on a large scale in the context of global economic policy. The World Organization for Economic Co-operation and Development promotes the development of the economy, overcoming poverty, and adheres to the principle of creating values of the organization, such as the observance of democratic norms and open regulation of trade in the global financial system. The experience of the UN makes it possible to effectively implement normative instruments in Ukraine's ecopolitics. It was concluded that the environmental policy of Ukraine, based on a regulatory approach, prohibits the use of hazardous substances, aims to reduce emissions of garbage accumulations, entails fines and sanctions, and determines the rights and obligations of nature users. In the international comparison, attention is paid to environmental imperatives, principles and criteria; regulatory and economic requirements of sustainable development; and the improvement of regulations, standards and norms. The normative approach becomes a tool for the real implementation of Ukrainian legislation. It is concluded that the range of regulatory and economic instruments formulates the conceptual basis for the implementation of Ukraine's environmental policy. Ecopolitics of Ukraine is based on regulatory and economic imperatives, principles and criteria. In order to improve Ukraine's ecopolitics, a whole spectrum of legal and organizational tasks must be solved.

Key words: environmental policy; environment; ecological imperative; steady development; regulatory approach; ecological entrepreneurship.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Стратегічні виклики розвитку України визначаються адаптацією до законодавства ЄС, створенням фінансових, людських та експертних потенціалів, удосконаленням організаційних і адміністративних можливостей еко-бізнесів. Глобалізація ринків призвела як до позитивних, так і негативних процесів, які вимагають розв'язання екологічних проблем. Еколого-соціальний взаємозв'язок свідчить, що в XXI столітті трансформується стан довкілля, закономірно зростає складність екологічної проблематики. Зростання науково-технічного прогресу та вплив антропогенних факторів на природу перетворили людину на глобальну силу впливу на довкілля. Вчені виділили у біосфері глобальні трансформації, пов'язані з людською діяльністю та обґрунтували ідею ноосфери для вивчення людського розуму. Як чинник розвитку вчені розглядають людську діяльність, що виділяється як концепт індустріального еко-підприємництва. Глобальна біологічна, хімічна, техногенна дія впливає на природу і позитивно, і створює негативний вплив. Процеси супроводжують диспропорції використання ресурсів та посилення екологічної ситуації у процесі досягнення цілей стійкого розвитку. Процеси трансформації довкілля інтегрують пріоритети екологічної політики країн світу. Екологічні імперативи доповнюються об'єктивними екологічними принципами та критеріями, які пов'язані з екологічною політикою, поведінкою людей в еко-підприємстві, техногенним впливом діяльності на довкілля та технологічним розвитком бізнесу, видобутком корисних копалин, управлінням відходами тощо. У 2022 році лідери держав Євросоюзу надали Україні статусу кандидата в членство до ЄС. Рішення розглядається як початок реформування економіки України, наближення до екологічного законодавства та екополітики Євросоюзу. План дій між ЄС та Україною включає обов'язки захисту довкілля та клімату; передбачає заходи щодо якості атмосферного повітря та води, системи управління водними ресурсами та управління відходами; розвиток еко-бізнесу та екологічної безпеки, виконання охоронних задач тощо. Розв'язання екологічних проблем природоохоронної діяльності потребує нової стратегії до розробки екологічних імперативів, принципів та критеріїв екологічної політики України, щоб консолідувати зусилля зацікавлених сторін. Україна при виборі стратегії європейської інтеграції вірно відзначила завдання використати досвід Євросоюзу в екологічній сфері та тому важливими є проблеми впровадження екологічних директив у екологічне підприємництво. Сьогодні є актуальними дослідження екологічних імперативів та ключових засад державної екологічної політики України.

Аналіз досліджень та публікацій

Вчені вивчають екологічні вимоги, класифікують нормативні рішення, відстежують екологічний стан та незворотність негативного впливу цивілізації на екологію для захисту людини. Вивченням проблем природокористування займався І. Кант і сформулював поняття «імператив». І. Кант визначив моральну норму природокористування як моральний імператив, моральний закон [1]. У науці склався міждисциплінарний науково-дослідний підхід, спрямований на обґрунтування розумних відносин між суспільством та природою. Екологічний фактор у сталому розвитку визначається екологічною політикою України та є об'єктом вивчення вчених. С. Стойко [2] вважає, що матеріальна цінність для людини сучасної епохи вища за духовну та культурну та люди нерідко прагматично ставляться до природного ресурсу та нехтують правами майбутніх поколінь. Теоретико-методичні аспекти екологічної політики, екологічного імперативу аналізувалися науковцями Т. Перга [3], О. Захарченко [4], В. Данкевич, Є. Данкевич, Н. Бондарчук, В. Стрільчук [5], І. Бригадир [6], О. Топчієв, В. Сич, В. Яворська, О. Долинська [7], які відзначили безперечність об'єктивності природних законів. В. Чала [8], І. Нестеренко [9], Т. Мельнік [10], О. Івасечко [11], Т. Галушкіна, А. Жемба, К. Серницька [12] визначили принцип міжнародної екологічної політики та обмінялися досвідом у цьому напрямку. Науковець А. Гетьман методично структурував види екологічного управління операторами та визначив: 1) державне управління в масштабах держави, регіонів і органи державної виконавчої влади, місцевого самоврядування; 2) галузеве управління у масштабах галузі та органи, що працюють у галузі; 3) виробниче управління та природоохоронні органи; 4) громадське управління у межах держави, регіонів та громадські об'єднання та громадян [13]. Науковці Peter Bohm, Clifford S. Russell [14] проаналізували фактори переваг нормативного підходу до екополітики, запропонували розглянути нормативи як міру прямого впливу, а підхід до економічної системи. При нормативному підході до екополітики спеціалісти пропонують ліквідувати забруднення з урахуванням принципів, нормативів, норм та стандартів, оскільки економісти неефективні щодо екологічного захисту. Автори Maureen L. Cropper, Wallace E. Oates [15] сформулювали принципи екологічної доктрини, орієнтованого збереження екології довкілля, проте не впровадили економічних інструментів у сучасні екологічні політики. На думку вчених, екополітика передбачає права освоєння природних запасів наступними поколіннями людей.

Україна продовжує охороняти та зберігати природні ресурси як основу розвитку національної економіки. У статтях науковців обговорюється питання адаптації української екополітики до вимог Євросоюзу. Напрацювання вчених обґрунтовано та доповнено ідеями щодо розвитку екологічних імперативних принципів та критеріїв екополітики України відповідно до досвіду Євросоюзу. Неможливо попередньо передбачити проблеми та перспективи глобального розвитку екологічної політики та вчені продовжують масштабовані наукові дослідження. З огляду на це виникає обґрунтована потреба у формулюванні концептуальної схеми реалізації екологічної політики України, складовою якої будуть глобальні екологічні імперативи у сфері охорони довкілля.

Формулювання цілей статті

Метою статті є вивчення імперативів, принципів, критеріїв екологічної політики України для розробки концептуальної схеми реалізації цієї політики в національній економіці.

Виклад основного матеріалу

Основою цілей стійкої економіки стає викорінення злиднів, голоду, розв'язання кліматичних проблем, збереження природних ресурсів; розвиток сільського господарства та забезпечення продовольством. У світовій економіці враховують харчові та енергетичні потреби людей, оцінюються ризик голоду в регіонах світу. Порядок денний стійкого розвитку, прийнятий до 2030 року, є стратегією зі блоком 17 глобальних цілей на стратегічну перспективу. Цілі стійкого розвитку покладено в основу глобальної екологічної політики та є пріоритетним планом забезпечення екологічної безпеки на планеті надалі. В основі сімнадцяти цілей стійкого розвитку покладено заклики до глобального партнерства. Цілі розвитку сталого суспільства спрямовані на вдосконалення системи здоров'я, освіти; скорочення економічної нерівності та стимулювання екологічного зростання за умов ліквідації загрози зміни кліматичних умов та охорони навколишнього середовища. Відповідно до цілей сталого розвитку ООН визначаються стратегічні цілі екологічної політики України, які ґрунтуються на екологічній свідомості, цінностях та освіті; спрямовуються на збалансоване використання природних ресурсів; передбачають впровадження екологічних норм, нормативів та зниження екологічних ризиків для довкілля та людини; формують основу державної екосистеми [16]. Екологічна політика України спрямована на стабілізацію екологічної ситуації на основі світових стандартів та розв'язує питання: 1) адаптації до світових стандартів; 2) формулювання системи державних установ, що відповідають за охорону природи та небезпечні регіони; 3) регулювання екологічної діяльності по суті та функціонально відповідно цілям сталого розвитку; 4) удосконалення принципів і норм, які визначають екологічну ситуацію. Екополітика України включає основні елементи у розрізі:

- захисту природи: організація заходів щодо захисту природних ресурсів, біосфери та екосистеми;
- зниження рівня забруднення: виконання задач щодо зменшення викидів в атмосферу, мінімізації забруднення водних та ґрунтових ресурсів;
- енергоефективності: розробка технології енергопостачання та стратегії зростання доходів енергетичних підприємств;
- переходу до сталого розвитку: здійснення стратегічних планів відповідно до потреб поколінь, мінімізація негативних впливів на довкілля;
- глобального співробітництва: спільна робота еко-бізнесу та суспільства з екологічної політики, спільне розв'язання екологічних проблем.

В Україні розвивається система екологічного моніторингу для покращення екополітики на основі екологічного права. Законодавство України характеризує основи екомоніторингу для системної оцінки екологічної політики та відповідає завданням та етапам державного регулювання. Україна передбачає впровадити ефективне управління збалансованим використанням природних ресурсів, щоб забезпечити потенціал майбутнього покоління [16]. Екологічна політика України орієнтована на стійкий розвиток, щоб зберегти довкілля майбутнім поколінням, задовольнити сучасні потреби людини; реалізувати імперативи, принципи та фактори вироблення стійкого політичного курсу; розвинути інформаційні компанії та екологічну освіту, співпрацю та діалог зацікавлених сторін. Для розв'язання екологічних проблем використовуються інструменти екологічного права ЄС та екологічного права України, які є нормативно-правовою основою екополітики. Екологічні імперативні принципи у розв'язанні проблем екології визначаються на основі ідеї збереження природного ресурсу та дбайливого ставлення до довкілля. Індустріальний розвиток глобальної економіки збільшує споживання природної сировини, сприяє виснаженню ресурсів. Якщо ресурси нерационально використовуються, то потенціал бізнесу знижується. Глобальна ситуація навколо питання захисту природи викликала розбіжності між можливістю природи акумулювати природні ресурси та потребами суспільства у природній сировині, що зростають. Негативні впливи на екосистему посилюють темпи глобального потепління, руйнують природу та посилюють антропогенний ефект. Протягом часу глобальні ринки зростають та розвиваються. Індустріальні технології з видобутку природного ресурсу у світі змінюють властивості ґрунту; впливають на фізичні, хімічні та органічні властивості води. Несприятливо на екологію впливають чинники виробництва, видобутку та транспортування нафти зі забрудненням ґрунту; скидання

стічної води; аварій на судах, трубопроводах, транспорті; горіння свердловин тощо. У XXI столітті змінюється розрив між накопиченням та експлуатацією природного ресурсу. Екологічні ризики довкілля збільшуються. Техногенний вплив на довкілля погіршує якість ґрунту, якість води, обмежує людей у дотриманні екологічних імперативів. Докази World Wildlife Fund є незаперечними: індекс LPI відстежує популяцію тварин, птахів, риб, рептилій та свідчить, що з 1970 року зниження популяції диких тварин досягло 69% [17]. В результаті деградує різноманітність довкілля живих істот планети. Руйнування фауни, флори та світу диких тварин обумовлюється споживчим ставленням людей до природи. У 2022 р. LPI проаналізувала 32 тисячі популяцій і представила максимально повну картину реагування різних видів тиску на довкілля. Зміни клімату призводять до зниження родючості та зниження врожайності землі. Дефіцит базових харчових продуктів впливає на здоров'я людей; провокує соціально-політичні конфлікти. У World Meteorological Organization декларують масштабнезалежні принципи погодних і кліматичних умов. Глобальне співробітництво є базовою вимогою розвитку метеорологічних, кліматичних, гідрологічних та екологічних служб. Техногенний процес впливає негативно на гуманітарно-економічне становище екосистеми, знижує безпеку продовольства, прибутковість сільського господарства.

У глобальному масштабі зростає актуальність екологічного управління. Міжнародна екологічна політика проводилася з 70-х років XX століття щодо усунення проблем забруднення довкілля та оптимізації методики спостереження за екосистемою. Світова практика висунула ефективні методи оцінки екологічної стратегії, оцінює рівень екологічних забруднень з урахуванням податку «Pigu» на одиницю продукції організації, який компенсує негативний зовнішній вплив з урахуванням інструментів економічного аналізу. У міжнародних підходах оцінки екологічного розвитку не досліджувалися українські директиви, не проводились заходи щодо міжнародного впровадження. Законодавці України обговорюють проблему системи екологічного права, регламент якої містить певні нормативно-правові документи. Екологічна політика України засновується на нормативно-правових та економічних імперативах, принципах і підходах. Для реформування екологічного законодавства України, потрібно розв'язати низку організаційно-правових завдань. Світова екологічна політика застосовує юридичні інструменти на засадах принципу «забруднювач платить», а фінансові ресурси зі зменшення викидів реалізуються масштабно у контексті глобальної економічної політики.

Світова Organisation for Economic Co-operation and Development сприяє розвитку економіки, подоланню бідності; дотримується принципу створення цінностей організації, такому як дотримання демократичних норм і відкрите регулювання торгівлі у світовій фінансовій системі [18]. Досвід ООН дає змогу ефективно реалізувати нормативні інструменти в екополітиці України.

Нормативний підхід не обмежується визначенням та використанням норм про забруднення довкілля, а містить обмеження щодо застосування технологій та реалізує метод зонування для зменшення екологічної шкоди. Економічний підхід реалізує першорядні засоби: податкові та фінансові методи; формулює ринок прав на екологічне забруднення; оцінює екологічні стратегії, контракти та конвенції. Заснування міжнародного ринку прав на екологічне забруднення обґрунтовано Кіотським протоколом [19]. Нормативний підхід не комплексний, має профілактичну версію для запобігання забруднення та оптимальну версію для збирання та очищення стічних вод. Експерти удосконалюють нормативні інструменти, що призначені для збирання та утилізації побутового сміття та рекомендують локальні заходи, які використовуються для конкретних видів забруднень. Нормативний підхід стає регламентувальним для екополітики та задач екологічної діяльності України. У теоретичному аналізі застосовується методика оцінки ефективності за правилом V. PARETO [20], проте на практиці розрахунок здійснюється нечасто. Ефективність екологічного підприємництва оцінює вплив екзогенних факторів на довкілля в умовах реалізації цілей стійкого розвитку. Критерієм оцінювання ефективності екологічної діяльності звичай вважається традиційний критерій мінімальних витрат.

Екологи контролюють рівень екологічного забруднення на базі критеріїв, які забезпечують оптимальність, прозорість, узгодженість екополітики України. Критерії оцінювання в екополітиці України формулюються у розрізі параметрів оцінювання екологізації виробництва, відновлювальної енергетики, органічної продукції та послуг, екоінновацій, екотуризму тощо. Ефективність як відносний показник порівнянного ефекту екологічної діяльності та витрат, спрямованих на досягнення цього ефекту, впливає на екобезпеку та юридичну обґрунтованість екологічного курсу. Екологічна політика України на базі нормативного підходу забороняє застосовувати небезпечні речовини; націлює на зменшення викидів накопичень сміття; тягне за собою штрафи, санкції; визначає права та обов'язки природокористувачів. Нормативний підхід стає інструментом застосування законодавства України. Екологічний імператив засновується на цілях стійкого розвитку та передбачає задоволення потреби людини та враховує вплив чинників на довкілля. Енергетична ефективність, реалізація екологічних інновацій та посилення енергетичного суверенітету – ключове завдання екополітики України. Вектор екологічної політики України спрямований на охорону довкілля та біорізноманіття екосистеми.

Державне законодавство регулює заходи державної екополітики України у розрізі: міжвідомчої кооперації; інформаційного та комунікаційного сервісу; інноваційного потенціалу; регулювання сфери охорони довкілля; стратегічної оцінки впливу на довкілля; системи екологічного нагляду, аудиту, сертифікації, маркування виробів та послуг; екологічного обліку; технічних регламентів та нормативів охорони довкілля; екологічної освіти та спеціалізованої бази даних; фінансового механізму; екомоніторингу та співробітництва з

охорони довкілля; забезпечення екологічної безпеки тощо [16]. Спектр нормативно-економічних інструментів формулює концептуальну основу реалізації екологічної політики України (рис. 1).

Екологічна політика як сукупність екологічних імперативів, де визначені цільові напрями діяльності з охорони довкілля та стратегії екологічної безпеки			
Екологічний імперативний принцип розв’язання екологічних проблем є моральним принципом, заснованим на ідеї збереження довкілля та дбайливого ставлення до природи			
Цілі сталого розвитку ООН та глобальні екологічні імперативи у сфері охорони довкілля			Стратегічні цілі екологічної політики України
Ключові засади та нормативно-економічні інструменти державної екологічної політики України			
Нормативні інструменти та стандарти реалізації екологічної політики		Економічні інструменти реалізації екологічної політики	
Адміністративний контроль	Норми якості довкілля Норми викидів Норми якості продукції Виробничі норми	Державні податки та збори	Фінансова допомога
Національна система стандартизації та довкілля		Ринки права забруднення	Контракти та конвенції
Міжнародні стандарти ISO у сфері екологічного управління		Інституційний механізм екологоорієнтованого планування	
Система екологічного управління згідно з ISO		Система стратегічного планування екологічного розвитку	

Рис. 1. Концептуальна схема реалізації екологічної політики України

Джерело: Розроблено автором

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Зазначені аспекти екологічної політики розвивають екологічне законодавство України за умов стійкого природокористування та Зеленого курсу Євросоюзу щодо кліматичних змін; видаються вкрай актуальними для держави.

ЄС продовжує розвивати екологічні напрямки відповідно до Зеленого курсу щодо очищення стічної води, покращення ґрунту, водних ресурсів тощо. Світова кооперація не обмежується масштабами держави. Екологічна політика України спрямована на збереження рівноваги між задоволенням суспільних потреб та охороною довкілля; на законодавче регулювання, регламентування екологічних стимулів і принципів; на розвиток інформаційно-комунікаційної сфери, освіти, співробітництва у світовому масштабі. Екологічна політика України включає ключові елементи щодо: захисту природних ресурсів, біосфери та екосистеми;

зниженню забруднення, виконання задач щодо зменшення викидів в атмосферу; мінімізації забруднення водних і ґрунтових ресурсів; енергетичної ефективності та експлуатації технології енергопостачання щодо стратегії зростання доходів енергетичних підприємств; здійснення стратегічних планів відповідно до потреб майбутніх поколінь; мінімізації негативних впливів на довкілля; співробітництва еко-бізнесу, суспільства, екополітики держави. У ХХІ столітті змінюється розрив між накопиченням та експлуатацією ресурсів. Неприятливо позначаються на екології фактори, пов'язані з виробництвом, видобутком та транспортуванням нафти, що забруднює ґрунт; скиданням стічної води; аваріями трубопроводів, суден, транспорту; горіння свердловин.

Екологічні ініціативи на державному та локальному рівнях відповідають вимогам євроінтеграції України та включають виконання зобов'язань, взятих перед європейською спільнотою. Цілі розвитку стійкої економіки реалізуються повільно через недостатність стабілізаційного процесу економічної ситуації в Україні. Концепція розвитку стійкої економіки країни реалізується під впливом актуалізації завдання забезпечення

екологічної безпеки довкілля та зменшення демографічної кризи, дефіциту ресурсів. У міжнародному порівнянні важливо звернути увагу на екологічні імперативи, принципи та критерії; нормативні та економічні вимоги стійкого розвитку; удосконалення нормативів та стандартів. Нормативний підхід є інструментом реалізації українського законодавства. На базі нормативного підходу екологічна політика України забороняє створення та реалізацію небезпечних речовин, спрямована на зниження викидів сміття, тягне штрафи, санкції та встановлює зобов'язання природокористувачів. Екологічний імператив з урахуванням ідеї стійкого розвитку передбачає задоволення потреб людини, враховує вплив чинників які впливають на навколишній світ. Стійкий економічний розвиток країн потребує стійкої екологічної політики. Екополітика України спирається на нормативні та економічні імперативи, принципи та критерії. Для удосконалення екополітики України має бути розв'язано цілісний спектр правових та організаційних завдань.

Література

1. Immanuel Kant. Critique of Practical Reason [Електронний ресурс] / Immanuel Kant // Cambridge University Press. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://assets.cambridge.org/97811070/92716/frontmatter/9781107092716_frontmatter.pdf
2. Стойко С. М. Біосфера як глобальна екосистема та вплив техносфери на її баланс [Електронний ресурс] / С. М. Стойко // Вісник Національної академії наук України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/172906>
3. Перга Т. Ю. Глобальна екологічна політика та Україна [Електронний ресурс] / Т. Ю. Перга // Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/3772/1/43062679.pdf>
4. Захарченко О. В. Еколого-економічні проблеми природокористування в регіоні [Електронний ресурс] / О. В. Захарченко // Науковий вісник. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/ecological-economic-problems-of-nature-management-in-the-region/viewer>
5. Європейська Зелена угода: дорожня карта збалансованого природокористування в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / В. Є. Данкевич, Є. М. Данкевич, Н. В. Бондарчук, В. А. Стрільчук // Проблеми економіки № 1 (47). – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-1_0-pages-185_191.pdf
6. Бригадир І. В. Еколого-правові проблеми електрифікації автомобільного транспорту [Електронний ресурс] / І. В. Бригадир // Вісник ХНУВС. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/4133c2dc-9637-4174-99c7-cbacb65f25c7>
7. Екологічний імператив у концепціях соціально-економічного розвитку і його географічні складові [Електронний ресурс] / О. Г. Топчієв, В. А. Сич, В. В. Яворська, О. О. Долинська // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, 24(2(35)). – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://visgeo.onu.edu.ua/article/view/183734>
8. Чала В. Формування глобальної екологічної політики: принципи та регуляторні пріоритети [Електронний ресурс] / В. Чала // Економіка та суспільство, (48). – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-85>
9. Нестеренко І. В. Екологічна політика підприємства в умовах цифровізації економіки: Формування, організаційні та облікові аспекти [Електронний ресурс] / І. В. Нестеренко // Publishing House of Academy of Silesia. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/15697>
10. Мельник Т. Особливості сучасної екологічної дипломатії у міжнародних відносинах [Електронний ресурс] / Т. Мельник // Збірник наукових праць «ЛОГОС», (March 31, 2023; Zurich, Switzerland). – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/613>
11. Івасечко О. Особливості формування екологічної політики Європейського Союзу [Електронний ресурс] / О. Івасечко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2013_25_21
12. Галушкіна Т. Р. Екологічна політика України в контексті глобальних кліматичних викликів [Електронний ресурс] / Т. Р. Галушкіна, А. І. Жемба, К. В. Серницька // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування 4(84). – 2019. – Режим доступу до ресурсу: [10.31713/ve4201824](https://doi.org/10.31713/ve4201824)
13. Гетьман А. П. Правові засади державної екологічної політики в сфері охорони довкілля [Електронний ресурс] / А. П. Гетьман // Досвід і проблеми інкорпорації, імплементації та адаптації екологічного законодавства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25 верес. 2013 р., м. Дніпропетровськ. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9708>
14. Peter Bohm. Chapter 10 Comparative analysis of alternative policy instruments [Електронний ресурс] / Peter Bohm, Clifford S. Russell // Elsevier B.V.. – 1985. – Режим доступу до ресурсу: [https://doi.org/10.1016/S1573-4439\(85\)80013-0](https://doi.org/10.1016/S1573-4439(85)80013-0)
15. Maureen Cropper. Environmental Economics: A Survey [Електронний ресурс] / Maureen Cropper, Wallace E. Oates // Journal of Economic Literature 30(2). – 1992. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/4981374_Environmental_Economics_A_Survey

16. ЗАКОН УКРАЇНИ. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року [Електронний ресурс] // Державні сайти України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?find=1&text=%D1%86%D1%96%D0%BB#Text>.
17. LIVING PLANET REPORT 2022 [Електронний ресурс] // World Wide Fund For Nature. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://livingplanet.panda.org/en-US/>.
18. Organisation for Economic Co-operation and Development [Електронний ресурс] // OECD.org. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/>.
19. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату [Електронний ресурс] // Верховна Рада України Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801?find=1&text=%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA#w1_1
20. Koch · R. The 80/20 Principle [Електронний ресурс] / Richard Koch // Nicholas Brealey Publishing. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: https://www.google.com.ua/books/edition/_/DQx9DAAQBAJ?hl=ru&gbpv=1

References

1. Immanuel Kant. (2015). Critique of Practical Reason. Cambridge University Press. URL: https://assets.cambridge.org/9781107092716/frontmatter/9781107092716_frontmatter.pdf
2. Stojko S. M. (2020). Biosfera yak globalna ekosistema ta vplyv tekhnosferi na yiyi balans [The biosphere as a global ecosystem and the influence of the technosphere on its balance] URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/172906>
3. Perga T. Yu. Globalna ekologichna politika ta Ukrayina. (2014). [Global environmental policy and Ukraine] URL: <https://elibrary.ivas.gov.ua/3772/1/43062679.pdf>
4. Zakharchenko O. V. Ekologo-ekonomichni problemi prirodokoristuvannya v regioni. (2012). [Environmental and economic problems of nature use in the region] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ecological-economic-problems-of-nature-management-in-the-region/viewer>
5. Yevropejska Zelena ugoda: dorozhnya karta zbalansovanogo prirodokoristuvannya v umovakh decentralizaciyi. (2021) [The European Green Agreement: a road map of balanced environmental management in conditions of decentralization]. V. Ye.Dankevich, Ye. M. Dankevich, N. V. Bondarchuk, V. A. Stirlchuk // Problemi ekonomiki # 1 (47) URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-1_0-pages-185_191.pdf
6. Brigadir I.V. (2021) Ekologo-pravovi problemi elektrifikaciyi avtomobilnogo transportu [Environmental and legal problems of electrification of road transport]. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/4133c2dc-9637-4174-99c7-cbacb65f25c7>
7. Ekologichnij imperativ u koncepcziyakh soczialno-ekonomichnogo rozvitku i jogo geografichni skladovi (2019). [The ecological imperative in the concepts of socio-economic development and its geographical components]. O. G.Topchiyev, V. A. Sich, V. V. Yavorska, O. O. Dolinska. Visnik Odeskogo naczionalnogo universitetu. Geografichni ta geologichni nauki, 24(2/35). URL: <http://visgeo.onu.edu.ua/article/view/183734>
8. Chala V. (2023) Formuvannya globalnoyi ekologichnoyi politiki: principy ta regulyatomy prioriteti [Formation of global environmental policy: principles and regulatory priorities]. Ekonomika ta suspilstvo, (48). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-85>
9. Nesterenko I. V. (2022). Ekologichna politika pidpriyemstva v umovakh czifrovizaciyi ekonomiki: Formuvannya, organizacijni ta oblikovi aspekty [Environmental policy of the enterprise in the conditions of digitalization of the economy: Formation, organizational and accounting aspects]. Publishing House of Academy of Silesia URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/15697>
10. Melnik T. (2023). Osoblivosti suchasnoyi ekologichnoyi diplomaciyi u mizhnarodnikh vidnosinakh [Peculiarities of modern ecological diplomacy in international relations]. Zbirnik naukovikh prac «ΛΟΓΟΣ», (March 31, 2023; Zurich, Switzerland) URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/613>
11. Ivasechko O. (2013). Osoblivosti formuvannya ekologichnoyi politiki Yevropejskogo Soyuzu [Peculiarities of the formation of the environmental policy of the European Union]. Ukrayinska naczionalna ideya: realiyi ta perspektivi rozvitku URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2013_25_21
12. Galushkina T. R. (2019). Ekologichna politika Ukrayini v konteksti globalnikh klimatichnikh viklikiv [Environmental policy of Ukraine in the context of global climate challenges] . Visnik Naczionalnogo universitetu vodnogo gospodarstva ta prirodokoristuvannya 4(84). URL: [10.31713/ve4201824](https://doi.org/10.31713/ve4201824)
13. Getman A. P. (2013). Pravovi zasadi derzhavnoyi ekologichnoyi politiki v sferi okhoroni dovkillia [Legal foundations of state ecological policy in the sphere of environmental protection] Dosvid i problemi inkorporaciyi, implementaciyi ta adaptaciyi ekologichnogo zakonodavstva : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., 25 veres. 2013 r., m. Dnipropetrovsk. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9708>
14. Peter Bohm. Clifford S. Russell. (1985). Chapter 10 Comparative analysis of alternative policy instruments. URL: [https://doi.org/10.1016/S1573-4439\(85\)80013-0](https://doi.org/10.1016/S1573-4439(85)80013-0)
15. Maureen Cropper. Wallace E. Oates. (1992). Environmental Economics: A Survey. Journal of Economic Literature 30(2). URL: https://www.researchgate.net/publication/4981374_Environmental_Economics_A_Survey
16. Pro Osnovni zasadi (strategiyu) derzhavnoyi ekologichnoyi politiki Ukrayini na period do 2030 roku (2019). [About the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030] // Verkhovna Rada Ukrayini. Oficijnij vebportal parlamentu Ukrayini. Zakonodavstvo Ukrayini. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
17. LIVING PLANET REPORT 2022 (2022). World Wide Fund For Nature. URL: <https://livingplanet.panda.org/en-US/>
18. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). OECD.org. URL: <https://www.oecd.org/>
19. Kiotskij protokol do Ramkovoyi konvenciyi Organizaciyi Obyednanikh Naczij pro zminu klimatu. (2006). [Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change]. Verkhovna Rada Ukrayini Oficijnij vebportal parlamentu Ukrayini Zakonodavstvo Ukrayini. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801?find=1&text=%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA#w1_1
20. Koch R. The 80/20 Principle. (2007). Nicholas Brealey Publishing. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/_/DQx9DAAQBAJ?hl=ru&gbpv=1